

allebei onmisbaar

De vraag getuigt zelf van spraakverwarring. Door ze zo te stellen wordt het religieuze spreken gelijkgesteld met het doen van rationele, wetenschappelijke uitspraken. De religieuze mens spreekt niet in die zin. Zijn spreken is geen 'laten weten', maar een loven. De religieuze mens looft God. Hij dankt God. Hij richt zich tot God. Hij verlangt naar God. Hij bidt tot God. 'Spreken' zegt te weinig. De taal van de religie is die van mythen, hymnen, gebeden en belijdenissen, niet die van analyses en theorieën. Tegenspraken zijn dan geen tegenspraken, maar variaties van uitdrukking die toelaten meer te zeggen dan wat één gedachte kan bevatten. De taal van de religie is niet slechts die van woorden, maar ook van riten en sacramentele handelingen die de sacrale werkelijkheid waarnaar zij verwijzen zintuiglijk waarneembaar trachten te maken. Woorden helpen soms, maar schieten altijd tekort. De wetenschap daarentegen hanteert haar welgedefinieerde, verwoordbare concepten, en drukt zich uit in een taal waarin ze haar observaties en redeneringen zakelijk formuleert. God is in die taal niet definieerbaar. God is ook in de religieuze taal niet definieerbaar. Zoals de liefde niet definieerbaar is, althans niet wanneer ze niet alleen maar besproken, maar ook gevoeld en beleefd wordt. Of zoals 'ik' voor mezelf niet definieerbaar ben. Wie ben ik tenslotte, dit middelpunt van mijn eigen gedachten dat zichzelf niet begrijpt en de wereld niet begrijpt waarin het zich bevindt? Als ik me tot God richt, zijn beide polen van de relatie ondefinieerbaar, maar een band is voelbaar even reëel als die van de liefde tussen geliefden.

ANGEZIEN God en de wereld niet samenvallen (althans niet volgens heersende opvattingen binnen de westerse godsdiensten) en aangezien loven en observeren geen identieke houdingen zijn, verschillen religie en wetenschap fundamenteel van elkaar. Een conflict kan niet optreden, want er zijn geen raakpunten. Spanningen zijn nochtans mogelijk. Wetenschap en religie kunnen elkaars relevantie betwisten. Voor de kritische wetenschappelijke geest kan het begrip God elke betekenis missen omdat het op geen waarneembare of denkbare werkelijkheid betrekking heeft. Ergernis kan worden gewekt door de verwijzingen naar dit ondefinieerbare begrip, en des te meer door de vele, vaak contradictorische beweringen die erover gedaan worden. Voor de religieus bewogen mens daarentegen kan de wereld van de natuurwetten en doelloze processen waarover de wetenschap spreekt, slechts een gegeven van ondergeschikt belang zijn. Hij ontkent de feiten niet, maar hecht er zoveel belang aan als de verliefde aan de moleculaire samenstelling van zijn hormonen. Met dat wederzijdse gebrek aan waardering gaan dan de wegen uiteen. Een zeker onbehagen is mogelijk, maar geen echt conflict. Wel kunnen botsingen optreden tussen opinies die voortkomen uit een onbegrip van de eigen aard van hetzij de wetenschap, hetzij de religie. Wanneer religieuze teksten opgevat worden als wetenschappelijke theorieën, kan de confrontatie van deze 'pseudowetenschap' met de 'orthodoxe wetenschap' hard en vernietigend zijn. Een scheppingsmythe die gelezen wordt als een wetenschappelijk verslag van de gebeurtenissen bij het ontstaan van de wereld, is dan niet alleen feitelijk onjuist, maar verliest ook haar eigenlijke betekenis en wordt een

karikatuur van zowel de religie als de wetenschap. Als omgekeerd aan een wetenschappelijke theorie religieuze interpretaties gegeven worden, komen beweringen over de fysische werkelijkheid terecht in een denkwereld die onaanpast is aan hun betekenis. De theorie die uitlegt hoe een elektron zich gedraagt, drukt geen religieuze waarheden uit, ook niet als de verschijnselen waarover zij spreekt 'wonderbaarlijk' lijken. Kwantummechanica is geen mystiek maar fysica. De bigbangtheorie over het ontstaan van het heelal is geen wetenschappelijke beschrijving van een goddelijke scheppingsdaad. Wie de theorie zo interpreteert, laat haar iets beweren dat zij niet kan beweren. Een kosmologische theorie verkondigt niets over God, niets over zijn bestaan en niets over zijn niet-bestaan. God is geen wetenschappelijk formuleerbaar begrip. God is niet eens een begrip.

De misvattingen over de specifieke aard van zowel de wetenschap als de religie radicaliseren soms tot confrontaties tussen antagonistische ideologieën met hun wederzijdse aversies. Aan de ene kant staat dan een sciëntisme dat alleen maar waarheden erkent die wetenschappelijk gefundeerd zijn en die al het overige als fabel of bedrog afwijst. Aan de andere kant stelt zich een religieus fundamentalisme op dat wetenschappelijke kennis negeert of afwijst om zich strak aan heilig verklaarde teksten te houden. De in de Verenigde Staten hoog oplaaierende en naar hier overgewaarde polemieken rond het creationisme zijn daar een sprekend voorbeeld van. Creationisten beweren dat het scheppingsverhaal van het boek Genesis letterlijke waarheid spreekt: de wereld en al haar bewoners is in zes dagen geschapen en dat gebeurde ongeveer zesduizend jaar geleden. Dat dit 'geloof' in strijd is met volstrekt onomstotelijke waarnemingsgegevens en als zodanig alle verworven kennis van de geologie, biologie en kosmologie ontkent, deert de creationisten niet. Het 'woord van God' heeft gelijk. Conservatieve christelijke kringen in de VS voeren juridische processen om te verkrijgen dat deze 'leer' in de middelbare scholen op gelijke voet behandeld wordt met de evolutietheorie.

Deze absurde stellingname leidt tot extremistische standpunten aan de andere kant. De evolutiebioloog Richard Dawkins bestempelt elke vorm van religie als 'hersenspoeling en kindermishandeling'. De kosmoloog Steven Weinberg vindt dat we moeten ontwaken uit 'de nachtmerrie van het religieuze geloof'. Beiden zijn het erover eens dat religie volledig uit het onderwijs geweerd zou moeten worden. Dit zijn geen vriendelijke woorden, en ook geen verstandige. Ze getuigen van een levensgroot wederzijds onbegrip en van een steriele ideologische verstarring. In wezen zijn deze ruzies ook niet interessant. De religieuze fundamentalisten leggen feiten naast zich neer alsof het verzinsels zijn; wetenschappelijke extremisten hebben van religie niet meer kennis dan wat zij van religieuze fundamentalisten vernemen. Hier toont het analfabetisme van de eenentwintigste eeuw, dat ook in academische milieus tiert, zijn onaantrekkelijke gelaat.

Interessanter dan zich te verdiepen in gênante manifestaties van onwetendheid, is de waarachtige aard van wetenschap en religie te onderzoeken en na te gaan hoe beide zich verhouden. Wat is die aard? De vraag waarin de werkelijkheid waarover de wetenschap spreekt, verschilt van die waaraan de religie uitdrukking geeft, moet worden beantwoord. Kunnen de inzichten van de ene bijdragen tot

die van de andere, of zijn ze zo verschillend dat er geen wisselwerking optreedt? Beide zijn uitingen van het menselijk bewustzijn, dat scheidt alvast een band, maar er gaat wel meer om in het hoofd van een mens dat zich moeilijk laat samenvoegen. Kunnen ze elkaar verstaan, de wetenschapper die de wereld observeert als een objectief gegeven dat hij wil begrijpen, en de religieuze mens die vereert wat voor hem heilig is en buigt voor het mysterie dat hij niet ondervraagt maar looft?

HET contrast is groot, maar een conflict hoeft er niet te zijn. Als de religie niet met wetenschappelijke argumenten bestookt wordt en de wetenschap niet door religieuze standpunten ondermijnd, kunnen beide zich volgens hun eigen aard ontwikkelen. Elk draagt bij tot de groei van het bewustzijn dat de mens heeft van de werkelijkheid waarin hij leeft, waaruit hij is voortgekomen, en waarin hij zijn bestemming moet vinden. Allebei zijn ze onmisbaar. In een cultuur als de onze, waarin het wetenschappelijke denken domineert en religieuze praktijken uitsterven, heeft de kwestie grote maatschappelijke en persoonlijke relevantie. Zonder de rationaliteit van het wetenschappelijke denken kan een samenleving niet overleven. Maar zonder de religiositeit mist het leven elk perspectief dat verder reikt dan het eigen begrensde bestaan. Als het religieuze leven bezwijkt onder de druk van een eenzijdig rationeel denken, verdwijnt niet de mogelijkheid, maar wel de zin van het bestaan. In de feiten waarover de wetenschap spreekt, ontdekt de mens waarheden waarvan hij zich rekenschap moet geven, maar niet een aanwijzing voor de oriëntatie die hij aan zijn leven kan geven. In het geloof in een God die zegt dat het bestaan goed is, die zelf het goede is, en die de mens opdraagt het goede te doen, vindt de mens een zin in zijn bestaan. Wetenschap en religie kijken, wegens hun verschillende aard, elk in een andere richting. Wetenschap kan de oorsprong van het leven wellicht onthullen, religie wijst naar de bestemming. Wetenschap spreekt over het gesteente, religie richt zich tot God.

Gerard Bodifée is wetenschappelijk publicist. Deze tekst is de inleiding van zijn boek 'God en het Gesteente', vanaf maandag in de boekhandel. Davidsfonds Uitgeverij, 16,95 euro, 168 pagina's.

